

ЯКІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ З ПОЗИЦІЇ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Анна Штефан

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ORCID: 0000-0003-2382-4849*

У статті надано характеристику впливу якості законодавства на принцип правової визначеності. Обґрунтовано, що якісна норма має чітке формулювання, яке робить однозначним зміст викладеного у ній правила і дозволяє прогнозувати цілком конкретні наслідки її застосування. Проаналізовано норми Закону України «Про авторське право і суміжні права» з точки зору їх юридичної визначеності, наведено низку прикладів норм, тлумачення яких є утрудненим. Наголошено на потребі впровадження вимог до змісту проектів законодавчих актів, що сприятиме підвищенню якості законодавства та забезпеченню принципу правової визначеності.

Ключові слова: правова визначеність, якість законодавства, винятки і обмеження, мовлення, авторське право, суміжні права

Постановка проблеми. Забезпечення якості законодавства є одним з найбільш актуальних питань для вітчизняної науки і практики. Маючи визначальний вплив на ефективність правового регулювання, прогнозованість і стабільність правозастосовної діяльності, категорія якості законодавства передусім відіграє провідну роль у забезпеченні юридичної визначеності правових норм, ясності і точності їх змісту. Своєю чергою це зумовлює забезпечення реалізації принципу правової визначеності, що є невід'ємною складовою принципу верховенства права, дія якого в Україні проголошена у ст. 8 Конституції [1]. Враховуючи постійний розвиток законотворчих процесів, проблематика якості законодавства та критеріїв, яким воно має задовольняти, не втрачає своєї значимості.

Особливо гостро це питання постає у зв'язку з тим, що в Україні тривалий час не були встановлені вимоги, які повинні дотримуватися при розробці проектів законів. В той час як підготовка окремих підзаконних актів, зокрема, актів Кабінету Міністрів України [2], Міністерства екології та природних ресурсів України [3], супроводжується наявністю таких вимог, до змісту проектів законів вони не висувалися. Регламент Верховної Ради України [4] містить положення щодо оформлення законопроектів та супровідних документів до них (ст. 90–91), особливостей законопроектів про внесення змін до Конституції України (ст. 143), проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік (ст. 153), однак критеріїв, яким повинен відповідати кожен законо-

проект, ним не передбачені. Це не могло не впливати на якість вітчизняного законодавства, його чіткість, ясність, визначеність змісту правових норм, як кожної окремо, так і у їх системному зв'язку. У доктринальних дослідженнях співвідношення між якісним законодавством і принципом правової визначеності розглянуте недостатньо, що також не сприяє вирішенню окресленої проблематики і свідчить про потребу подальших наукових розробок. Оскільки практичне значення таких розробок потребує звернення до конкретної сфери правового регулювання, питання якості законодавства у контексті принципу правової визначеності буде розглянуте на прикладі сфери авторського права і суміжних прав. Такий вибір пояснюється нещодавнім (з 01 січня 2023 року) набранням чинності новим Законом України «Про авторське право і суміжні права» [5], який розроблявся і приймався в умовах відсутності нормативно закріпленого переліку вимог до змісту проектів законодавчих актів.

Літературний огляд. Сутнісні характеристики якості законодавства привернули увагу багатьох українських науковців, серед яких Н. Караченцева, Л. Легін, А. Мельник, І. Міщук, Н. Оніщенко, І. Сурай, М. Теплюк, Г. Фединак, Р. Чернолуцький, О. Ющик. Принцип правової визначеності неодноразово розглядався як в українській, так і в зарубіжній доктрині; до цієї проблематики зверталися Л. Богачова, Т. Вавринчук, І. Дахова, В. Панкратова, М. Панов, О. Чуб, J. Maxeiner, J. Van Meerbeek, P. Porelier та багато інших дослідників. Деякі питання впливу якості законодавства на принцип правової визначеності висвітлені у публікаціях П. Гуйвана, Г. Огнев'юк, Н. Пархоменко, проте загалом залишаються недостатньо розкритими. Що стосується законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, питання щодо його якості опосередковано порушувалися при аналізі норм, які діяли до 01 січня 2023 року, зокрема, існуючих тоді колізій і прогалин. Оцінка нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» на предмет його якості та відповідності принципу правової визначеності у доктрині поки що не здійснена.

Метою дослідження є характеристика якості законодавства у взаємозв'язку з принципом правової визначеності та аналіз законодавства у сфері авторського права і суміжних прав з точки зору забезпечення реалізації цього принципу.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях останніх років якість законодавства визначається як «властивість, яка виявляється у відображенні об'єктивних закономірностей суспільних відносин, що зумовлює здатність закону реально з найменшими затратами виконувати поставлені перед ним завдання» [6, с. 19]; «оцінна категорія, яка означає здатність (...) законодавства виконати свої завдання (...), задовольнити соціально-правові очікування від їх реалізації» [7, с. 103]; «здатність правильно відтворювати у правових нормах специфіку регульованих ним суспільних відносин і безпосередньо регулювати відносини» [8, с. 55]. Не дивлячись на деякі відмінності у формулюваннях, ці та інші дефініції розкривають основну суть якості законодавства: це сукупність властивостей форми та змісту, які зумовлюють здатність законодавства задовольняти потреби суспільства і держави шляхом належного та оптимального регулювання відповідних суспільних відносин [9, с. 6].

Якісне законодавство має низку ознак, серед яких однією з найважливіших є юридична визначеність правових норм. Передусім ця ознака має на увазі чіткість і вичерпність формулювань, завдяки чому відповідне правило поведінки є зрозумілим, а його застосування призводить до передбачуваних наслідків. Юридична визначеність охоплює також однозначність змісту норми, неможливість її варіативного тлумачення, що запобігає потенційним зловживанням чи свавільній поведінці суб'єктів відповідних відносин. Забезпеченню юридичної визначеності слугує й узгодженість між собою різних норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин, відсутність колізій між ними, що також спрямовується на забезпечення прогнозованості і передбачуваності правозастосування. До елементів юридичної визначеності слід віднести й уніфікацію термінології,

коли для позначення одного і того ж явища застосовується один термін. Отже, юридична визначеність є доволі багатогранною конструкцією, яка стосується змісту правових норм і забезпечує його ясність та однозначність. І саме в цьому контексті якість законодавства закладає основи принципу правової визначеності.

Принцип правової визначеності не має нормативного закріплення, хоча згадки про нього можна знайти у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), Європейського суду справедливості, судів багатьох держав світу.

ЄСПЛ не розглядає принцип правової визначеності як такий, однак неодноразово звертався до проблематики якості законодавства, вказуючи, зокрема, що якісний закон є передбачуваним. Передбачуваність закону тлумачиться як достатня чіткість формулювань, які надають заінтересованій особі можливість регулювати свою поведінку у вигляді здатності передбачити наслідки, до яких може призвести певна дія [10, пара 52]; закон повинен бути чітко сформульованим і передбачуваним у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля [11, пара 56]. Потреба звернутися до фахівця за консультацією для оцінки ймовірних наслідків, які може спричинити певна дія, не перешкоджає тому, щоб закон продовжував розглядатися як передбачуваний [12, пара 35]. Отже, підсумовуючи ці тези, передбачуваний закон утворює чітке уявлення меж дозволеної і допустимої поведінки, дозволяє прогнозувати її наслідки та коригувати її з тим, щоб уникнути ризик вчинення правопорушення, що є однією з основних ознак правової визначеності.

У практиці Європейського суду справедливості питання якості законодавства не порушується, а принцип правової визначеності розглядається безпосередньо як один з загальних принципів європейського права. При цьому у різних справах можна простежити відмінності у підходах до формування судової аргументації, що пов'язано з обставинами конкретної справи. Так, Судом зазначено, зокрема, що принцип правової визначеності:

- спрямований на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини, які регулюються правом ЄС, залишалися передбачуваними; інституції не можуть змінювати прийняті ними заходи, які впливають на правове та фактичне становище осіб, інституції можуть вносити зміни до таких актів лише відповідно до правил компетенції та процедури; дотримання принципу правової визначеності також вимагає, щоб інституції принципово уникали колізій, які можуть виникнути при застосуванні різних положень законодавства ЄС [13, пара 59];

- вимагає, щоб норми права були ясними, точними і передбачуваними у своїй дії, щоб заінтересовані особи могли встановити своє положення у ситуаціях і відносинах, які регулюються законом [14, пара 68];

- вимагає, з однієї сторони, щоб норми права були чіткими і точними, а з іншої сторони, їх застосування повинно бути передбачуваним для тих, на кого вони поширюються. Зокрема, законодавство повинно дозволяти заінтересованим особам точно знати обсяг покладених на них обов'язків, щоб ці особи могли однозначно встановити свої права та обов'язки і вжити відповідні заходи [15, пара 173].

Певний внесок у розвиток розуміння принципу правової визначеності зроблено на локальному рівні у різних державах. Зокрема, Конституційний Суд України зауважив, що:

- згідно з принципом правової визначеності обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [16, п. 3.1];

- юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати

на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування) [17, п. 4.1];

- принцип юридичної визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності норм права, зокрема, їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності [18, п. 3.2];

- вимогою верховенства права є дотримання принципу юридичної визначеності, що обумовлює однакове застосування норми права, недопущення можливостей для її довільного трактування [19, п. 2.2].

Кожне з наведених висловлювань хоч і робить акцент на різних аспектах принципу правової визначеності, проте виражає його основну суть: правова норма повинна містити чітке формулювання правила поведінки, зміст якого є однозначним, що дозволяє прогнозувати цілком конкретні наслідки її застосування. Схожим чином принцип правової визначеності тлумачиться і у доктрині: «правова визначеність вимагає, щоб закон заздалегідь чітко вказував, які правові наслідки тягнуть за собою певні дії або бездіяльність» [20, с. 53].

Слід зазначити, що правова визначеність охоплює не лише вимогу ясності змісту законодавчих положень та передбачуваності їх застосування, а означає також стабільність законодавства, завдяки чому суб'єкти відповідних відносин можуть планувати свою діяльність, виходячи з законодавчо встановлених прав, обов'язків, обмежень і винятків, можуть бути «впевненими у незмінності свого офіційно визнаного статусу, набутих прав і обов'язків» [21, с. 62]. Правову визначеність формує також загальне правило про відсутність зворотної дії закону у часі, що сприяє стабільності відносин і прогнозованості їх розвитку. Можна навести й інші елементи досліджуваного принципу, однак враховуючи мету і спрямованість цієї статті, я зупинюся детальніше впливі чіткості і ясності законодавства як характерних рис його якості на принцип правової визначеності.

Як зазначено вище, юридично визначена норма забезпечує можливість її однозначного розуміння і передбачуваність у її застосуванні. Норма з невизначеним змістом є непрогнозованою у практичній площині, що відповідно робить невизначеним і непрогнозованим правове регулювання певної сфери і правозастосування у ній. Варто погодитися з думкою Г. Огнев'юк, що негативний ефект від наявності закону з невизначеним змістом може бути більшим, ніж негативний ефект від його відсутності: «за відсутності нормативного регулювання в дію вступають інші суспільні регулятори — норми моралі, принципи справедливості і добросовісності, звичаї ділового обороту тощо. Маючи невизначений закон, учасники суспільних відносин прагнуть віднайти в ньому прихований зміст, вдаються до самовільного тлумачення і, як наслідок, виникає суперечлива правозастосовна практика» [22, с. 187]. На розвиток цієї тези можна додати, що норми з невизначеним змістом допускають можливість їх довільного тлумачення, породжують різні практичні підходи в однотипних відносинах і ситуаціях, а у разі вчинення порушення — утруднюють захист прав та інтересів заінтересованої особи. Як наслідок правова невизначеність створює загрозу загальній правовій безпеці у державі, тому якість закону, яка передусім виявляється в його чіткості і ясності, повинна стати пріоритетом при розробці нових норм та удосконаленні існуючих. З цією метою на законодавчому рівні повинні бути закріплені вимоги, яким має відповідати проект законодавчого акту і дотримання яких сприятиме змістовному удосконаленню законотворчих процесів і підвищенню якості законодавства загалом. Питання про перелік таких вимог заслуговує на окрему увагу, а в рамках цього дослідження доцільно перейти до аналізу положень нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» з метою з'ясування їх якості та забезпечення принципу правової визначеності.

Загалом норми Закону сформульовані доволі ретельно, здебільшого є однозначно зрозумілими і не викликають труднощів у встановленні їх змісту. Ця теза справедлива щодо всіх вітчизняних законодавчих актів, адже в Україні немає закону, який був

би повністю чи значно мірою невизначеним, однак у багатьох законодавчих актах можна знайти недостатньо ясні положення. Це характерно і для Закону України «Про авторське право і суміжні права», що можна розглянути на декількох прикладах.

У п. 28 ч. 1 ст. 1 Закону наведене визначення поняття мовлення, однак у тексті Закону цей термін не вживається жодного разу. Це природно породжує питання, з якою метою цей термін включено у перелік термінів, якщо Закон України «Про авторське право і суміжні права» не оперує ним і в принципі не регулює сферу мовлення, натомість таким регулятором виступає Закон України «Про медіа» [23]. Відповідно до п. 31 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» мовлення — це телевізійне мовлення або радіомовлення незалежно від технології, у тому числі в мережі Інтернет. У Законі України «Про авторське право і суміжні права» поняттю мовлення надано зовсім інший зміст: це поєднана єдиною творчою концепцією сукупність програм та іншої інформації, яка транслюється радіомовником чи телемовником за розкладом програм. Тобто, за Законом України «Про медіа» термін «мовлення» є родовим для позначення видів медіа, які здійснюють мовлення, на відміну від інших видів медіа, зокрема, друкованих, котрі мовлення не здійснюють. Натомість Закон України «Про авторське право і суміжні права» об'єднує цим терміном сукупність матеріалів, які транслюються мовником. Настільки різні законодавчі тлумачення одного поняття утворюють колізію, яка може істотно ускладнювати правозастосування у цій сфері.

Проблема поглиблюється тим, що у Законі України «Про авторське право і суміжні права» дефініція мовлення значною мірою збігається з поняттям програми організації мовлення, якою є поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), інших творів та/або об'єктів суміжних прав, яка має постійну назву і транслюється радіомовником чи телемовником за певною сіткою мовлення (п. 40 ч. 1 ст. 1 Закону). У чому полягає концептуальна різниця між мовленням і програмою організації мовлення, якщо в обох випадках йдеться про сукупність матеріалів, яка транслюється мовником? Враховуючи, що програма організації мовлення є об'єктом суміжних прав (ст. 34 Закону), а мовлення таким об'єктом не є, беручи до уваги відмінності у деяких частинах розглядуваних визначень, чи повинно означати їх одночасне існування, що сукупність **передач (телерадіопередач), інших творів та/або об'єктів суміжних прав, яка має постійну назву і транслюється за певною сіткою мовлення** охороняється суміжними правами, а сукупність **програм та іншої інформації, яка транслюється за розкладом програм**, — не підлягає охороні суміжними правами? Суміжні права охоплюють результат поєднання певних матеріалів у цілісну програму [24, с. 77], незалежно від того, чи є ці матеріали об'єктами авторського права або суміжних прав чи мають інший характер, а також у який спосіб здійснюється їх трансляція. Тому не може існувати випадку, за якого сукупність матеріалів, яка відповідає суті програми організації мовлення і транслюється мовником, не підлягає охороні суміжними правами. Видається цілком очевидним, що термін «мовлення» є зайвим у Законі України «Про авторське право і суміжні права», його наявність не має ознак потенційного позитивного впливу на правове регулювання відповідних відносин, а навпаки, знижує якість Закону і робить його у цій частині невизначеним.

Іншим прикладом є правило про свободу панорами, яке дозволяє без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права створювати зображення творів, постійним місцезнаходженням яких є громадські місця, і використовувати такі зображення [25, с. 14]. Ця довгоочікувана новела доповнила систему винятків і обмежень майнових авторських прав, однак формулювання, вжите у п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права», викликає низку питань. У цій нормі йдеться про створення зображень творів архітектури та образотворчого мистецтва, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного

економічного значення. До словесної форми цього положення можна висловити чотири зауваження.

По-перше, щодо співвідношення між словосполученням «створення зображень» і поняттям відтворення твору. Згідно з п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відтворення охоплює виготовлення однієї або більше копій об'єкта або його частини будь-яким способом та у будь-якій формі, включаючи створення тривимірного твору з двовимірного і навпаки. Тобто, створення малюнку архітектурного твору чи фотографії скульптури є їх відтворенням у розумінні п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону. Однак з положення про свободу панорами фактично слідує, що створення зображення твору не належить до відтворення, інакше у п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону безпосередньо вказувалося б на це. Слід зазначити, що у законодавстві ЄС свобода панорами позиціонується саме як виняток з права на відтворення (п. h ч. 3 ст. 5 Директиви 2001/29/ЄС про гармонізацію деяких аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві [26]). Неоднозначність, утворена у цьому контексті, свідчить не лише про недостатню якість п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права», а й про його розходження з концепцією гармонізації вітчизняного законодавства з законодавством ЄС.

По-друге, свобода панорами охоплює твори архітектури та образотворчого мистецтва, що цілком відповідає призначенню цього винятку. Однак враховуючи, що перелік творів образотворчого мистецтва у п. 58 ч. 1 ст. 1 Закону є невичерпним, на практиці може поставати питання, чи підпадає під дію свободи панорами об'єкт, не перерахований серед видів творів образотворчого мистецтва. Наприклад, чи може вважатися твором образотворчого мистецтва рекламний біл-борд, на якому містяться певні графічні елементи і текст реклами? Буде справедливим зауважити, що проблема недостатньо чіткого переліку творів, на які поширюється свобода панорами, властива і законодавству багатьох держав-членів ЄС, а тому вивчення їх досвіду щодо подолання цієї проблеми видається дуже корисним. Однак з позиції принципу правової визначеності вітчизняна норма у цій частині є недостатньо ясною.

По-третє, сентенція «створення зображень творів (...) та подальше використання таких об'єктів» є вочевидь невдалою і породжує питання, що мається на увазі під «такими об'єктами». За логікою розглядуваного винятку право на подальше використання повинно гарантуватися користувачам щодо створених ними зображень творів, а тому не зрозуміло, чому у п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» це не вказано безпосередньо. Це не може не впливати на чіткість зазначеного положення і, як наслідок, його якість і визначеність.

По-четверте, невдалим є і формулювання «створення зображень творів (...) та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення». Словесна будова цього речення фактично об'єднує під словосполученням «такі дії» і створення зображення твору, і використання цього зображення. Однак створення зображення твору як таке в принципі не має економічного значення, а може лише виступати передумовою для подальшого використання зображення у господарській діяльності і одержання прибутку. Тому вимога щодо відсутності самостійного економічного значення у створенні зображення твору вочевидь зайва, вона може поширюватися лише на використання твору. З цим пов'язана ще одна цікава проблема, яка заслуговує на увагу.

Загалом Закон України «Про авторське право і суміжні права» при визначенні діяльності, яка має на меті одержання прибутку, оперує трьома різними термінами: комерційна вигода (п. 42 ч. 1 ст. 1), комерційна мета (п. 7 ч. 2 ст. 22), економічне значення (пп. 38, 39 ч. 1 ст. 1, п. 2 ч. 2 ст. 22, ст. 23 та інші). У чому відмінність між ними, Закон не роз'яснює, однак така відмінність повинна бути, інакше неможливо пояснити причину цього термінологічного розмаїття.

Питання щодо прямої та опосередкованої комерційної мети або вигоди неодноразово порушувалося у європейській доктрині і судовій практиці, а розуміння співвідношення цих категорій не викликає труднощів. Пряма мета має місце тоді, коли прибуток отримується безпосередньо від використання певного об'єкта, наприклад, продажу його примірників, опосередкована мета — коли прибуток одержується у зв'язку із здійсненням якоїсь іншої діяльності, а використання об'єкта сприяє залученню споживачів товарів чи послуг, які пропонуються в рамках цієї діяльності. Прикладом такого використання є трансляція спортивних подій барами і ресторанами, завдяки чому заклад залучає відвідувачів, які хочуть переглянути трансляцію. Заклад не надає до неї оплатний доступ, а отримує доходи від продажу їжі та напоїв, які замовляються відвідувачами під час перегляду трансляції. Щодо таких випадків Європейський Суд Справедливості зазначив, що власник здійснює трансляцію творів у своєму громадському закладі для отримання вигоди, тому що така трансляція може залучати клієнтів, для яких трансльовані твори представляють інтерес. Це відповідно впливає на кількість відвідувачів закладу та, в підсумку, на його фінансові результати. Звідси слідує, що ця діяльність має комерційний характер [27, paras 205, 205].

Термін «самостійне економічне значення» вживається у ч. 1 ст. 5 згаданої вище Директиви 2001/29/ЄС як одна з умов, яка характеризує тимчасові акти відтворення, що мають проміжний або випадковий (додатковий) характер і є невід'ємною складовою частиною технологічного процесу. Цікаво відмітити, що у ч. 2, 3 ст. 5 Директиви у формулюваннях інших винятків з майнових авторських і суміжних прав використовується термін «комерційний (некомерційний)», який супроводжує терміни «мета», «вигода», «характер», «використання». Сутність самостійного економічного значення роз'яснена Європейським Судом Справедливості при характеристиці актів з тимчасового відтворення відповідно до ч. 1 ст. 5 Директиви: тимчасові акти відтворення, що здійснюються в пам'яті супутникового декодера та на телевізійному екрані, утворюють невід'ємну та неавтономну частину процесу прийому трансляцій, що містять відповідні твори. Ці акти виконуються без впливу або навіть усвідомлення з боку осіб, які таким чином мають доступ до охоронюваних творів. Такі тимчасові акти не здатні створювати додаткову економічну вигоду, яка виходила б за рамки вигоди від простого прийому передач, тому вони не можуть розглядатися як такі, що мають самостійне економічне значення [27, paras 176–178]. Іншими словами, самостійне економічне значення наявне тоді, коли певна дія виступає єдиною або основною підставою чи передумовою для отримання комерційної вигоди. Якщо дія є частиною діяльності або процесу поряд з іншими діями, а її виокремлення з цієї діяльності чи процесу не призводить до отримання комерційної вигоди, така дія не має самостійного економічного значення.

У контексті принципу правової визначеності необхідно, щоб зміст поняття самостійного економічного значення був очевидним з норм Закону України «Про авторське право і суміжні права», що, на жаль, не було забезпечено. Якщо розробники Закону надали терміну «самостійне економічне значення» зміст, тотожний безпосередній комерційній меті, це свідчить про недотримання концепції уніфікації термінології; якщо термін «самостійне економічне значення» має інший зміст, його неясність зумовлює і неясність положень Закону, у яких його вжито. Враховуючи, що відсутність самостійного економічного значення окреслює дозволені межі використання творів в рамках свободи панорами та деяких інших винятків з майнових авторських прав, без однозначного розуміння сутності поняття «самостійне економічне значення» ці межі є нечітко визначеними. Судячи зі змісту норм Закону, у яких використано терміни «комерційна вигода», «комерційна мета», «економічне значення», ці терміни вживаються як синонімами, коли йдеться про спрямованість певної діяльності на отримання прибутку. Враховуючи відсутність принципової різниці між цими поняттями у контексті сфери авторського права і суміжних прав, доцільно уніфікувати уживану

термінологію та використовувати термін «комерційна мета» як такий, що набув найбільшого поширення у цій сфері і тлумачення якого видається ясным і зрозумілим.

Детальний аналіз Закону України «Про авторське право і суміжні права» може виявити й інші положення, формулювання яких є недостатньо ясными. Однак навіть з наведених прикладів стає очевидним, що принцип правової визначеності при розробці Закону не дотримано в повному обсязі.

Висновки. Якість законодавства відіграє провідну роль у здатності закону виступати належним регулятором відносин, задовольняючи потреби суспільства і держави. Якісна правова норма має чітке формулювання, яке робить однозначним зміст викладеного у ній правила і дозволяє прогнозувати цілком конкретні наслідки її застосування, що слугує забезпеченню принципу правової визначеності. Тому існування вимог до змісту проєктів законодавчих актів, що закладають підґрунтя для формування якісного законодавства, є важливим пріоритетом сьогодення. Прийняті в умовах відсутності таких вимог численні вітчизняні норми є неясними, що утруднює можливість встановлення конкретних прав та обов'язків суб'єктів відповідних правовідносин і робить непередбачуваним правозастосування. Такі норми властиві, зокрема, Закону України «Про авторське право і суміжні права», що було висвітлено на декількох прикладах: неоднозначність терміну «мовлення» у контексті співвідношення з поняттям мовлення у Законі України «Про медіа» та поняттям програми організації мовлення; нечіткий зміст ключових характеристик правила свободи панорами; вжиття термінів «комерційна вигода», «комерційна мета» і «самостійне економічне значення» без окреслення відмінностей між ними. Наявність таких норм знижує якість законодавства та призводить до формування різної правозастосовної практики, що не сприяє стабільності відповідних правовідносин. Враховуючи комплексний характер проблематики, порушеної у цій статті, видаються дуже актуальними і необхідними подальші наукові дослідження як щодо переліку вимог до змісту проєктів законів, так і щодо удосконалення існуючих норм, зокрема, уніфікації уживаної термінології, усунення допущених помилок та скасування норм, існування яких є недоцільним.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. ВВР. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про затвердження Правил підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2005 р. № 870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.08.2023).
3. Про затвердження Методичних рекомендацій з підготовки та оформлення проєктів нормативно-правових актів та дотримання правил нормопроєктувальної техніки: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 05.05.2011 р. № 140. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0140737-11#Text> (дата звернення: 08.08.2023).
4. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI. ВВР. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.
5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 196.
6. Фединак Г. С. Якість сучасного законодавства України, яке регулює приватно-правові відносини. *Правова держава*. 2020. № 39. С. 18-24.
7. Крайник Г. С., Дунаєва Т. Є. Якість кримінального процесуального законодавства України, яке регулює підстави та порядок застосування застави. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 3 (91). 102-117.

-
8. Сурай І., Караченцева Н. Чинники якості законодавчої діяльності в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 1. С. 54–60.
 9. Штефан А. Законодавство у сфері авторського права: оцінка ефективності. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. № 4. С. 5–14.
 10. *Vyarentsov v. Ukraine* (Application no. 20372/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22001-118393%22%5D%7D> (дата звернення: 08.08.2023).
 11. *Jecius v. Lithuania* (Application no. 34578/97). URL: https://www.stradalex.com/fr/sl_src_publ_jur_int/document/echr_34578-97_001-46209 (дата звернення: 08.08.2023).
 12. *Cantoni v. France* (Application no. 17862/91). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22cantoni%20france%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-58068%22%5D%7D> (дата звернення: 08.08.2023).
 13. *Judgment of the General Court (First Chamber, Extended Composition) of 22 April 2016. Ireland and Aughinish Alumina Ltd v European Commission. Joined Cases T-50/06 RENV II and T-69/06 RENV II*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62006TJ0050%2802%29&qid=1690883696795> (дата звернення: 08.08.2023).
 14. *Judgment of the General Court (Fourth Chamber) of 22 May 2019. European Road Transport Telematics Implementation Coordination Organisation - Intelligent Transport Systems & Services Europe (Ertico - ITS Europe) v European Commission. Case T-604/15*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62015TJ0604&qid=1690883696795> (дата звернення: 08.08.2023).
 15. *Judgment of the General Court (Third Chamber, Extended Composition) of 13 July 2022. Illumina, Inc. v European Commission. Case T-227/21*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62021TJ0227&qid=1690883696795> (дата звернення: 08.08.2023).
 16. Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. Справа № 1-25/2010. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/613> (дата звернення: 08.08.2023).
 17. Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019. Справа № 1-152/2019(3426/19). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_p_2019.pdf (дата звернення: 08.08.2023).
 18. Рішення Конституційного Суду України від 23 січня 2020 року № 1-р/2020. Справа № URL:1-5/2018(746/15). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p_2020.pdf (дата звернення: 08.08.2023).
 19. Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021. Справа № 3-95/2020(1193/20). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p2_2021.pdf (дата звернення: 08.08.2023).
 20. Popelier P. *Five paradoxes on legal certainty and the lawmaker. Legisprudence*. 2008. Vol II, No 1. P. 47–66.
 21. Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. Форум права. 2017. № 4. С. 59–68.
 22. Огнев'юк Г. З. Ясність та чіткість законодавчих положень як вимога правової визначеності. Альманах права. 2020. Вип. 11. С. 185–189.
 23. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 205.
 24. Штефан А. С. Об'єкт суміжних прав організації мовлення. Проблеми законності. 2023. Вип. 160. С. 66–81.
 25. Shtefan A. *Freedom of Panorama: The EU Experience. European Journal of Legal Studies*. 2019. Vol. II No. 2. P. 13–27.

26. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0029&qid=1665148640448> (дата звернення: 08.08.2023).
27. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 4 October 2011. *Football Association Premier League Ltd and Others v QC Leisure and Others and Karen Murphy v Media Protection Services Ltd. Joined cases C-403/08 and C-429/08*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:62008CJ0403> (дата звернення: 08.08.2023).

Anna Shtefan

Doctor of Legal Sciences/Dr. Habil. (Law), Associate Professor, Head of the Copyright and Related Rights Department of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Quality of legislation in the field of copyright and related rights from the standpoint of the principle of legal certainty

In this article, I characterize the quality of legislation in the context of its impact on ensuring the principle of legal certainty. The article examines the approaches to the interpretation of the principle of legal certainty in the case law of the European Court of Human Rights, the European Court of Justice and the Constitutional Court of Ukraine.

The quality of legislation plays a key role in the ability of the law to act as a proper regulator of relations meeting the needs of society and the state. A high-quality legal rule has clear wording that makes the content of the rule unambiguous and allows predicting of very specific consequences of its application which serves to ensure the principle of legal certainty. Instead, a rule with uncertain content is unpredictable as it can be interpreted arbitrarily at the discretion of the person concerned which leads to abuse, the formation of different approaches in similar cases in legal practice, and generally poses a threat to legal security in the state.

However, Ukraine does not have established requirements that must be met when drafting laws. The absence of criteria to guide drafters negatively affects the quality of legislation and its certainty. This problem is illustrated by the example of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights». Several examples of provisions whose content is unclear, which makes them difficult to interpret and may lead to abuse or unintentional violations, are given. This applies, in particular, to the concept of broadcasting and the program of the broadcasting organization which are defined in the Law almost identically while the content of the concept of broadcasting does not correspond to its interpretation in the specialized law, the Law of Ukraine «On Media». It was found that the main elements of the freedom of panorama rule are not clearly stated which hinders the understanding of the limits of permissible user behavior within this rule. Also, I criticize the use of the terms commercial purpose, commercial benefit, and independent economic value in the Law which should be replaced by one unified term. These examples confirm the urgency of the need to establish clear requirements for the content of draft laws, as the intensity of lawmaking processes in Ukraine is not decreasing but the quality of their results is not yet ensured.

Keywords: legal certainty, quality of legislation, exceptions and limitations, broadcasting, copyright, related rights

Подано / Submitted: 07.11.2023
Прийнято до публікації / Accepted: 20.11.2023